

TOWARZYSTWO NAUKOWE WARSZAWSKIE
POLSKA AKADEMIA NAUK - INSTYTUT SŁAWISTYKI

ZOFIA RUDNIK-KARWATOWA
HANNA KARPIŃSKA

SŁOWNIK
SŁÓW KLUCZOWYCH
JĘZYKOZNAWSTWA
SŁAWISTYCZNEGO

SŁAWISTYCZNY
OŚRODEK
WYDAWNICZY

WARSZAWA 1999

WSTĘP

Słownik prezentuje słowa kluczowe z zakresu językoznawstwa sławistycznego. Jest to zatem dziedzinowy słownik specjalistyczny, którego leksyka odwzorowuje pośrednio pole semantyczne wybranej dyscypliny (tu: językoznawstwa sławistycznego), a bezpośrednio – jej produkcję wydawniczą. Słownik obejmuje około 2500 słów kluczowych. Ma on służyć do indeksowania dokumentów i może być traktowany jako kontrolowana lista słów kluczowych.

Słowa kluczowe to elementarne wyrażenia języka słów kluczowych, równokształtne z terminami, ważnymi i charakterystycznymi dla danej dziedziny wiedzy oraz mogącymi reprezentować treść dokumentu.

Konieczność opracowania słownika słów kluczowych z zakresu językoznawstwa sławistycznego ujawniła się w całej pełni po wznowieniu prac nad międzynarodową bibliografią językoznawstwa sławistycznego, której nowa edycja (po dziesięcioletniej przerwie) składa się w tej chwili z pięciu tomów, obejmujących lata 1992–1995. Jest rzeczą oczywistą, że tak wielki bank danych, zawierający już teraz (a prace są stale kontynuowane) ponad 20 tysięcy opisów dokumentów, wymaga odpowiedniego języka informacyjno-wyszukiwawczego, ułatwiającego korzystanie z jego zasobów*. Elementarnymi jednostkami leksykalnymi takiego języka są właśnie słowa kluczowe. Informując o treści dokumentu i umożliwiając wyszukanie informacji o nim, stanowią one główne narzędzie pracy indeksatora i pomoc dla użytkownika.

---

* Niewystarczające ze względu na swą szczupłą objętość oraz niepełny zakres terminologiczny (aczkolwiek bardzo przydatne w pracy nad Słownikiem) okazały się istniejące do tej pory i przytoczone w bibliografii polskie i zagraniczne opracowania.

Słownik jest jednojęzyczny: występujące w nim słowa kluczowe są w planie wyrażania równoznaczne z odpowiednikami słownymi języka naturalnego – w tym przypadku polskiego (wyjątkowo wprowadzone zostały wyrażenia zapożyczone z języków obcych, zakorzenione w języku polskim lub nie mające jeszcze polskich ekwiwalentów) – tak więc reprezentuje on informację wyselekcjonowaną z tekstu języka naturalnego.

Przy gromadzeniu zasobu leksykalnego Słownika zastosowana została metoda indukcyjno-dedukcyjna. Polegała ona z jednej strony na wykorzystaniu korpusu tekstów reprezentatywnych dla bieżącej literatury przedmiotu i ich opisów dokumentacyjnych (indukcja), a z drugiej – na uzupełnieniu tworzonego zasobu leksykalnego na podstawie źródeł leksykograficznych, encyklopedii i tezaurusów, słowników terminologicznych i gramatyk akademickich (dedukcja). Metoda ta zapewnia aktualność słownictwa z uwzględnieniem innowacji terminologicznych oraz odzwierciedlenie całego zasobu tematycznego językoznawstwa sławistycznego, co jest podstawą kompletności Słownika.

Terminologia dotycząca poszczególnych działów językoznawstwa nie jest rozbudowywana w sposób równomierny. Znacznie więcej jednostek leksykalnych podsystemu leksykalnego – terminologii – dotyczy na przykład składni, morfologii, słowotwórstwa niż morfonologii czy morfotaktyki. Różnice w częstotliwości użycia terminów zależą przy tym w znacznej mierze od aktualnego stopnia popularności badań nad poszczególnymi działami czy tematami w ich obrębie, a także szkół i metod badawczych. W Słowniku uwzględnione są nie tylko terminy najbardziej rozpowszechnione, ale również te, które mają wartość teoretyczną i są stosowane w dokumentach reprezentujących określoną szkołę czy metodę badawczą.

Poza terminami charakterystycznymi dla językoznawstwa sławistycznego Słownik obejmuje także słowa kluczowe z zakresu teorii języka i językoznawstwa ogólnego oraz sławistyki niejęzykowej, występujące często w pracach sławistyczno-językoznaw-

czych. Jest to słownik otwarty, zakładający rozbudowę o kolejne słowa kluczowe.

Zakres Słownika jest wynikiem kompromisu między dążeniem do jak najmniejszych strat informacji a koniecznością uniknięcia szumu informacyjnego w trakcie indeksowania i wyszukiwania za pomocą Słownika.

Słownik nie podaje wszystkich słów kluczowych odnoszących się do językoznawstwa sławistycznego, lecz jedynie te, które odzwierciedlają tematy reprezentatywnej liczby obecnie tworzonych dokumentów. Użytkownik nie znajdzie tu więc terminów bardziej szczegółowych, reprezentujących tematy pojedynczych dokumentów. Słownik podaje terminy używane obecnie, a spośród dawniejszych – te, na które powołują się współcześni autorzy. Szczególną uwagę zwrócono na włączenie do Słownika terminów do niedawna mało znanych, których frekwencja znacznie wzrasta w pracach aktualnie publikowanych. Słownik obejmuje również nazwy szkół i metod językoznawczych, nazwy języków słowiańskich oraz nazwy niektórych dialektów (przy uwzględnieniu różnorodności interpretacji tych samych zjawisk językowych przez różnych autorów); z licznego zestawu dialektów osobne miejsce znalazły w Słowniku zasadniczo tylko dialekty polskie (jako najczęściej reprezentowane w polskojęzycznych pracach sławistycznych). Zupełnie nie zostały ujęte w Słowniku nazwy języków niesłowiańskich (będące jednakże słowami kluczowymi w pracach z zakresu na przykład językoznawstwa kontrastywnego czy leksykografii), nazwy własne (z wyjątkiem niektórych nazw szkół językoznawczych) oraz różne niezwiązane ani z językoznawstwem, ani ze sławistyką dziedziny wiedzy, stanowiące temat prac na przykład terminologicznych.

Zbiory tych terminów stanowią w Słowniku klasy otwarte w tym sensie, że nie jest możliwe podanie a priori wszystkich możliwych elementów tych klas. Obok już wymienionych należą do nich m.in. nazwy gwar, tytuły dokumentów (stanowiących przedmiot badań), wyrażenia języków naturalnych (gdy są one

przedmiotem badań), nazwy zabytków piśmiennictwa i gatunków literackich, wyrażenia typu *nazwy barw* (o wyraźnie zaznaczonej dużej frekwencji) oraz określenia zgromadzeń naukowych typu *konferencja międzynarodowa*.

Dążenie do precyzji odwzorowania treści dokumentów w ich charakterystyce wyszukiwawczej determinuje wysoki stopień szczegółowości elementarnych jednostek leksykalnych, jakimi są słowa kluczowe, i bezpośrednio wpływa na liczebność zbioru leksykalnego Słownika; od stopnia zaś szczegółowości słów kluczowych zależy będzie szczegółowość indeksowania i wyszukiwania. Dokładne zasady indeksowania opracowane zostaną po zapoznaniu się indeksatorów i współtwórców bazy danych językoznawstwa sławistycznego z proponowanym Słownikiem.

Na gramatykę języka słów kluczowych składają się reguły indeksowania współrzednego. Każde słowo kluczowe w charakterystyce dokumentu może pełnić funkcję samodzielnego klucza wyszukiwawczego. Jediną relacją syntagmatyczną zachodzącą między jednostkami leksykalnymi języka słów kluczowych jest relacja współwystępowania. Struktura Słownika jest płaska, co oznacza, że nie zostały w nim uwzględnione relacje hierarchiczne.

Słowa kluczowe są jednoznaczne. Za pomocą odsyłaczy wskazane zostały terminy preferowane, które reprezentują w języku słów kluczowych cały szereg terminów, powiązanych w języku naturalnym relacją synonimii i bliskoznaczności. W Słowniku uwzględnione zostało zjawisko polisemii wynikające z faktu, że w piśmiennictwie językoznawczym te same terminy bywają wykorzystywane do opisu różnych zjawisk (np. *przekład* 'czynność' lub 'rezultat czynności').

Przy wyborze terminów preferowanych kierowano się następującymi kryteriami (nie traktuje się ich jednak jako bezwyjątkowe; nadrzędne wskazania w tym zakresie wynikają zawsze z zawartości treściowej opisywanego dokumentu):

- frekwencja (częstość występowania);
- poprawność terminologiczna (językowa);

- aktualność (bieżące stosowanie);
- rodzimość;
- zwięzłość;
- wyrazistość strukturalna.

Układ słownika jest alfabetyczny. Słowa kluczowe występują w formie mianownika liczby pojedynczej. W liczbie mnogiej podane są pluralia tantum. Formę tę stosuje się również wyjątkowo tam, gdzie jest ona szeroko rozpowszechniona w dokumentach specjalistycznych (także w języku naturalnym). W złożonych (wielowyrazowych) słowach kluczowych zachowano obowiązującą w języku polskim szyk wyrazów składowych.

Zastosowany w Słowniku wskaźnik relacji *zob.* odsyła od terminów języka naturalnego do słowa kluczowego (będącego terminem preferowanym języka naturalnego).

Słowa kluczowe podane zostały czcionką prostą, terminy nie będące słowami kluczowymi wyróżniono kursywą. Terminy polisemiczne opatrzone zostały cyframi arabskimi oraz uzupełnione (w nawiasie) dopowiedzeniem precyzującym zakres znaczeniowy. Cyfra i dopowiedzenie stanowią część słowa kluczowego i wraz z nim znajdują się w charakterystyce wyszukiwawczej.

* * *

Przy opracowywaniu Słownika korzystano przede wszystkim z takich źródeł, jak: gramatyki, monografie, studia i artykuły z zakresu językoznawstwa sławistycznego z lat dziewięćdziesiątych (gromadzone w bazie SYBISLAW) oraz wybrane prace z okresu wcześniejszego (od lat siedemdziesiątych), a także słowniki terminologiczne i encyklopedie. Słownik jest wspólnym dziełem obydwu autorek, przy czym terminy z zakresu fonetyki i fonologii, morfologii, słowotwórstwa, składni, semantyki, pragmalingwistyki, leksyki, frazeologii i onomastyki opracowała Zofia Rudnik-Karwata, a terminy z zakresu stylistyki, kultury języka, poprawności językowej, socjolingwistyki oraz zagadnień ogólnych – Hanna Karpińska. We wstępnym etapie ekscerpcji słownictwa z zakresu

fonetyki i morfologii uczestniczyła Małgorzata Kornacka. Cennych rad w trakcie pracy nad Słownikiem udzielił Zenon Mikos.

* * *

Mamy nadzieję, że proponowany Słownik będzie przydatnym narzędziem pracy slawistów i językoznawców, choć zdajemy sobie sprawę, że – jak każde pionierskie wydawnictwo – może on być obciążony pewnymi niedociągnięciami. Do ich zminimalizowania przyczynili się Recenzenci, którym winne jesteśmy szczególną wdzięczność. Niezwykle cenne były zwłaszcza wskazówki, jakich podczas opracowywania ostatecznej wersji Słownika udzieliła Pani Profesor Bożenna Bojar. Również w przyszłości wdzięczni będziemy za wszelkie uwagi i uzupełnienia, które pomogą w dalszej perspektywie udoskonalić kształt Słownika.

autorki

Warszawa, grudzień 1999 r.